

Hrádek u Podmok (Kozohlod)

TOMÁŠ DURDÍK

S těžbou drahých kovů bývá dáván do souvislosti i vznik opevněných lokalit různého typu, které by plnily zejména kontrolní a zajišťující funkce. Jedním z takovýchto objektů je i hrad neznámého jména ve východním Čáslavsku, jehož zbytky nalezneme na klesající skalnaté ostrožně v lese mezi obcemi Podmoky a Kozohlody nedaleko od Golčova Jeníkova. Pod hradem protéká potok se stopami rýžování zlata. Rýžovnické aktivity, které se patrně staly podnětem ke vzniku hradu, jsou paradoxně i příčinou jeho současného mimořádně zuboženého stavu. Spontánní rýžování na potoce probíhá i v současné době a při velké koncentraci zájemců se jich část odebírá na hrad, který rozkopává a proráží zde ve snaze o nalezení pokladu i zbytky zdív. Zajímavá lokalita doposud stála prakticky zcela stranou zájmu kastellologického i obecně medievistického bádání. Do nepočtené dosavadní literatury (shrnutí dostupných informací Durdík 1999) vstoupila pod názvem Hrádek u Podmok (Kozohlod).

Historické prameny o hradu mlčí. Za této situace informace k zjištění doby jejího života kromě podoby stavby samé a jejích sídelně historických souvislostí nabízí zejména doposud nepočtená archeologická evidence.

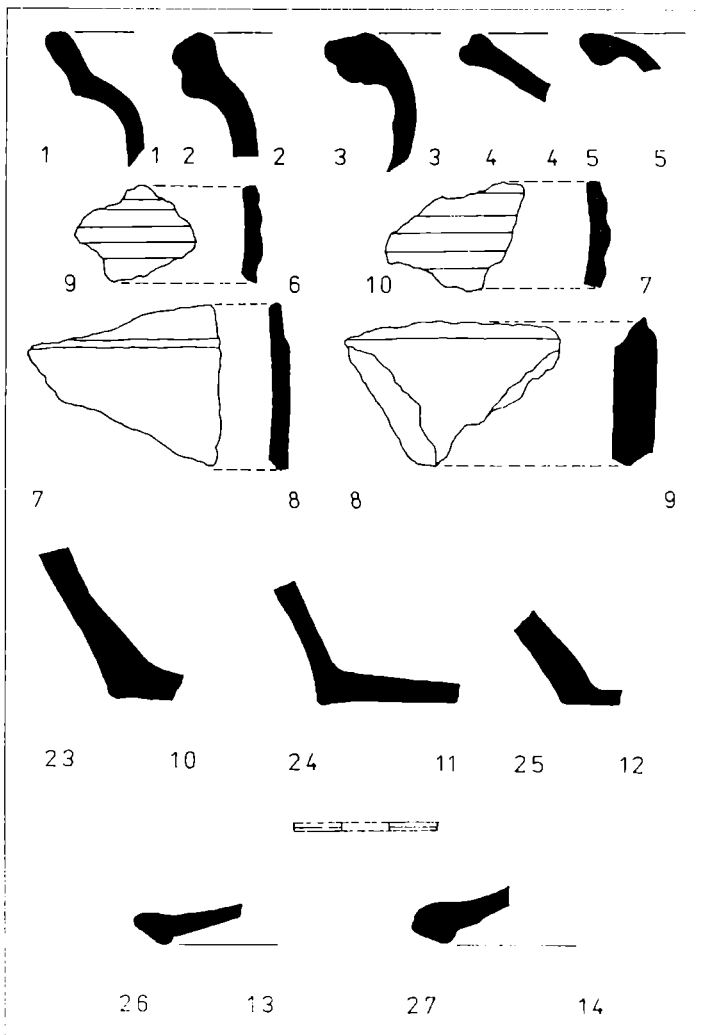
Do určité souvislosti s hradem by mohl být dáván známý brakteátový nález cca 500 mincí získaný nejspíše v roce 1888 v nádobce pod pařezem v lese „Pánova“ (Nohejlová-Prátová [ed.] 1966, 89). Bližší lokalizace není známa. K nálezu, datovatelnému do druhé poloviny či spíše konce 13. století, s největší pravděpodobností došlo v lese, v němž leží i sledovaný hrad. Vztah k němu však zůstává nejasný.

Ze sondy archeologického výzkumu v roce 1989 (viz dále) bylo získáno pouze několik nepříliš reprezentativních keramických zlomků, rámcově datovatelných nejspíše na přelom 13. a 14. století.

Za této situace stále zůstává hlavním zdrojem archeologických informací nevelký soubor nálezů získaný za neznámých okolností a uložený v MM Čáslav (obr. 1). Kromě čtyř zlomků mazanice (z nichž jeden nese otisk plochého dřevěného prvku) ho tvoří 35 keramických zlomků, příslušejících hrncům a ve dvou případech i poklicím. Soubor je bez výjimky oxidačně vypálen do hnědých až červenavých tónů, v 31,5 % případů se vyskytuje sendvičový efekt. V rámci ostřiva převažuje mikroskopické. Pět typů okrajů hrnců zastoupených vždy jedním zlomkem náleží buď k jednodušejí upraveným či k okružím a jeho derivátům. Dekor ve dvou případech představuje vývalková šroubovice, na stejném počtu zlomků je možno pozorovat ostrou hranu na plášti nádoby. Tři dna běžné profilace byla podsýpána a u dvou z nich je dochována obvodová lišta. Oba nalezené zlomky poklic reprezentují okraje běžného typu.

Přes nevelký rozsah uvedeného souboru nečiní jeho datace do doby okolo přelomu 13. a 14. století větších problémů.

Hrádek u Podmok (Kozohlod) byl nevelkou lehce lichoběžnou jednodílnou dispozicí. Její komplexní povrchový průzkum proběhl v roce 1989 (Durdík 1992), kdy byla též měřičkou skuinou ARÚ Praha zaměřena (obr. 2). Šlo o jedno z prvních počítačově vyhodnocených zaměření tohoto pracoviště. V této souvislosti je z metodických důvodů nutno upozornit na diametrálně odlišné vyjádření terénní situace provedené z týchž zaměřených bodů

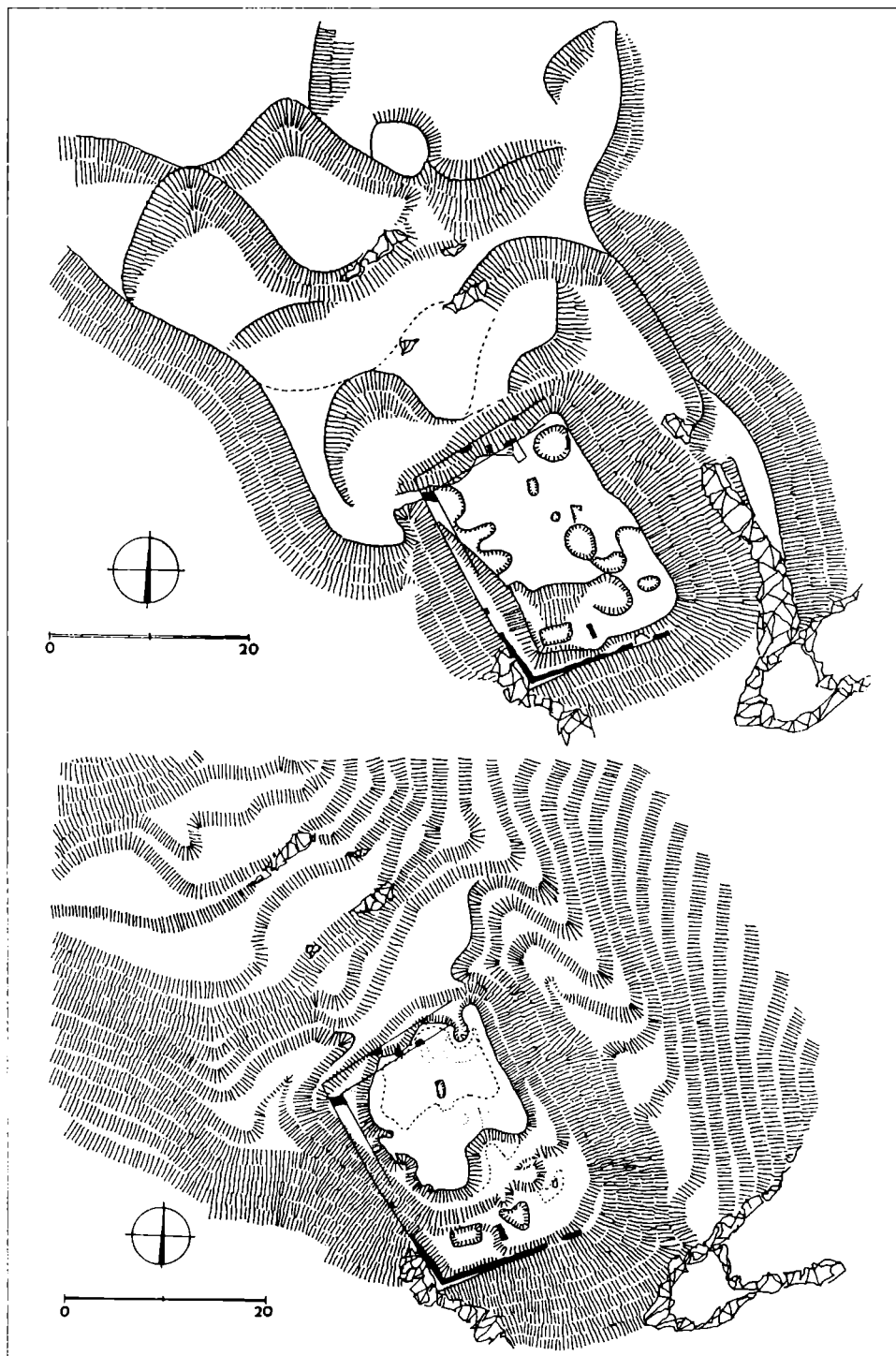

Obr. 1. Hrádek u Podmok (Kozohřod), okr. Havlíčkův Brod. Výběr z keramických zlomků uložených v MM Čáslav. Číslo vlevo je číslem pořadovým nálezové zprávy, číslo vpravo pak číslem nálezů na obrázku. Kresba V. Kašpar.

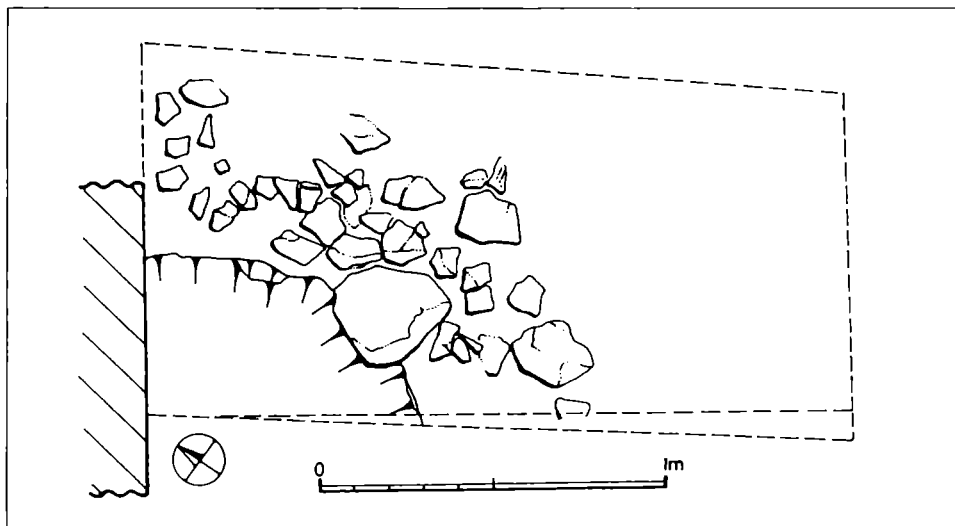
týmž softwarem na základě rozdílného zadání (vrstevnice a vyjádření terénu pomocí šraf), při čemž obě provedení vedla k určitému úniku informací (např. v případě znázornění bočního příkopu a valu před ním), k němuž by při ručním zpracování nedošlo.

Hrad na čelní severozápadní straně vymezoval šijový příkop, který podél severovýchodní strany hradu přecházel do klesajícího příkopu bočního. Ten sledoval na kontreskarповé straně val.

Vnitřní plocha hradu je dnes rozryta množstvím zlatokopecských jam a zásahů, které postihly i patrně či naznačeným způsobem okopané zbytky lomového na maltu stavěného zdiva. To je v případě obvodové hradby dobře patrné na čelní a jihozápadní boční straně. Mezi oběma úseky existuje nápadný rozdíl v síle zdiva ve prospěch čelní hradby moéné více než 2 m (zatímco síla boční hradby obnáší cca 120 cm). Tento fakt umožňuje čelní zeď považovat za štítovou. Pro ověření této skutečnosti byla v roce 1989 (Durdík 1992) v ná-

Obr. 2. Hrádek u Podmok (Kozohlod, okr. Havlíčkův Brod. Púdorys hradu podle zaměření ARÚ Praha. Dvě varianty počítačového zpracování téhož měření – nahore ve vyjádření terénu šrafi, dole vrstevnicí (překresleno do šraf, průběhu vrstevnice odpovídá horní hrana jejich řady). Kresba V. Durdík.

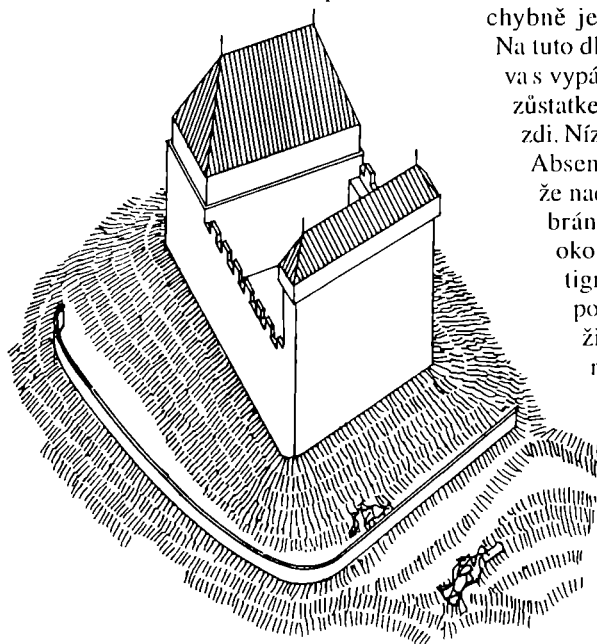
Obr. 3. Hrádek u Podmok (Kozohlod), okr. Havlíčkův Brod. Situace v sondě při vnitřním líci štítové zdi. V levém dolním rohu zlatokopecké narušení. Kresba J. Mínarčíková.

vaznosti na zlatokopecké narušení kolmo na její vnitřní líc vyhloubena zjišťovací sonda (obr. 3). Ta zachytila velmi jednoduchou situaci. Na podložní vrstvě, která zde tvořila povrch nádvoří, se neuložil žádný horizont životních nečistot. Na povrchu nádvoří bylo vypreparováno několik na plochu uložených kamenů, které přísluší hrubému a velmi ledabyle provedenému zpevnění povrchu nádvoří podél štítové zdi v prostoru, kam v případě deště stékala voda z jejího zastřešení a který tak nepochybně jevil silné sklony k rozbahňování.

Na tuto dlažbu nasedala tenká zániková vrstva s vypálenou mazanicí, která je nejspíše pozůstatkem omazu dřevěné nástavby štítové zdi. Nízký profil pak uzavíral již dnešní drn. Absence destrukčních vrstev napovídá, že nadzemní konstrukce hradu byly rozebrány na stavební materiál obyvateli okolních vsí. Stejná jednoduchá stratigrafická situace (ovšem bez úpravy povrchu nádvoří), postrádající vrstvy životních nečistot, ale i zánikový horizont s mazanicí, byla pozorovatelná i v četných zmíněných zlatokopeckých narušeních.

Zadní jihovýchodní stranu dispozice vyplňovala dvouprostorová budova. Dobře je patrné zdivo vnějšího líce jejího jižního nároží a navazujících stran, stejně jako část příčky. Celkový obrys pak dokládá velmi dobře čitelný reliéfní relikv.

V narušeních v prostoru

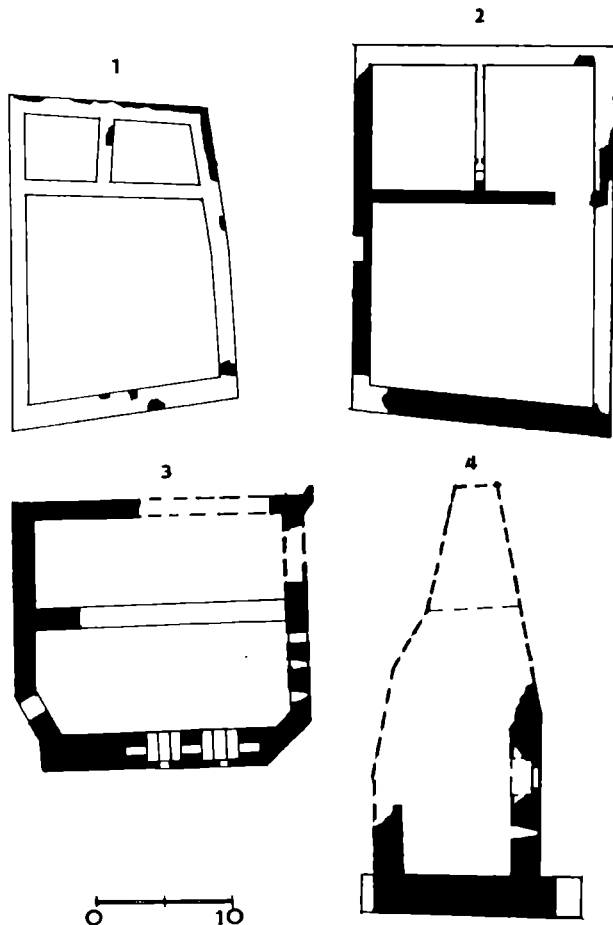
Obr. 4. Hrádek u Podmok (Kozohlod), okr. Havlíčkův Brod. Ilmotová rekonstrukce podoby hradu. Kresba V. Durdík.

budovy je patrná mohutná spáleništní vrstva s množstvím vypálené mazanice, která dokládá značný podíl dřevěných konstrukcí v podobě stavby.

Dosavadní vědomosti umožňují vcelku spolehlivou rekonstrukci podoby hradu (obr. 4). Štítová zeď, převyšující slabší boční hrady, nesla nejspíše dřevěnou obrannou nástavbu charakteru podsebití, u obytné budovy je možno předpokládat minimálně jedno svrchní dřevěné patro.

Celková podoba nevelkého hradu se značně vymyká z kontextu soudobé české hradní produkce (poslední shrnutí Durdík 1999). Známé charakteristiky ji umožňují charakterizovat jako ukázkou hradu se štítovou zdí. Tento typ se v Čechách 13. a počátku 14. století nevyskytuje. Velmi běžný je však v jihoněmecké oblasti od Švýcarska přes Bádensko-Württembersko (kde se dočkal i monografického zpracování – Antonow 1977) až po Bavorsko. Varianty disposičního řešení většinou větších a složitějších hradů tohoto typu jsou zde velmi četné, u malých objektů však běžně registrujeme řešení použité na Hrádku u Podmok (výběr obr. 5). Prakticky shodný je např. bavorský hrad Nesselburg (Zeune 1998; Uhl–Zeune 1999). Stavba jihoněmeckých hradů se štítovými zdmi, nejčastěji v ostrožné poloze, kulminovala ve druhé polovině 13. a v průběhu 14. století. J. Zeune (1998) tuto skutečnost naposledy interpretoval jako důsledek nástupu a rozvoje velkých obléhacích praků.

Hodnotíme-li Hrádek u Podmok v kontextu dobové české hradní produkce, není pochyb o tom, že šlo o hrad malý. Absence předhradí naznačuje, že neplnil běžnou funkci feudálního sídla. Je ho tak možno považovat za mocenský opěrný či kontrolní bod. Přímá vazba na rýžovnické aktivity pak naznačuje i důvod jeho stavby. V okolí kolonizovala prosperující komenda Řádu německých rytířů z Drobovic u Čáslavi, jak dokládá i sousední obec Kozohlody s kostelem, která ji nesporně náležela. Drobovicé křižáky je též možno považovat za stavebníky Hrádku u Podmok. V rámci jejich aktivit by šlo o poměrně úsporný opěrný a kontrolní bod, což nemusí být v rámci českého působení tohoto řádu ojedině-

Obr. 5. Srovnání půdorysu Hrádku u Podmok (1) s některými jihoněmeckými ukázkami hradu se štítovou zdí. 2 – Nesselburg, Bavorsko (podle J. Zeune, měřítko pře počteno podle F. W. Krahe), 3 – Lichtenfels, Bádensko-Württembersko (podle A. Antonowa), 4 – Neu-Fürstenberg, Bádensko-Württembersko (podle A. Antonowa). Kresba V. Durdík.

lým jevem (Durdík 1996; 1997; 2000; v tisku a). U stavebníka tohoto typu, působícího ve vzájemném kontaktu prakticky po celé Evropě, pak nemusí překvapovat užití importovaného hradního typu. Konkrétní mechanismus tohoto importu nám však díky absenci písemných pramenů doposud uniká.

Dosavadní archeologická evidence jasně dokládá, že Hrádek u Podmok plnil svou funkci velmi krátkou dobu a zanikl mohutným požárem, po němž již nebyl obnoven. V tom mohla jistě hrát roli jak změna politických poměrů, tak nesplněné naděje vkládané do rýžovníckého podnikání. Za jakých okolností k tomuto požáru došlo, nevíme. Nicméně nápadná shoda jeho archeologického datování s datováním uložení v úvodu zmíněného brakteátového depotu by mohla napovídat, že se tak mohlo stát v souvislosti s nějakou bojovou akcí.

Hrádek u Podmok představuje v českém kontextu dispozičně neobvyklý hrad svou funkcí náležející do doposud velmi málo poznané oblasti hradní architektury. Tato nenápadná, těžce poškozovaná a neprávem opomíjená lokalita tak představuje vítaný a nezanedbatelný přínos v rámci českého kastellologického bádání.

Literatura

- ANTONOW, A., 1977: Burgen des südwestdeutschen Raums im 13. und 14. Jahrhundert unter besonderer Berücksichtigung der Schildmauer. Bühl/Baden.
- DURDÍK, T., 1992: Podmoky, okr. Havlíčkův Brod. BZO 1988/1989, 113.
- DURDÍK, T., 1996: Die Kommenden und Burgen der Ritterorden in Böhmen. *Castrum Bene* 5, 39–60.
- DURDÍK, T., 1997: České komendy a hrady rytířských řádů. MVP – ČSPS 35/105, 52–55.
- DURDÍK, T., 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
- DURDÍK, T., 2000: Komendy a hrady Řádu německých rytířů v Čechách. MVP-ČSPS 38/108, 179–184.
- DURDÍK, T., v tisku a: Kommenden und Burgen des Deutschen Ritterordens in Böhmen. *Forschungen zu Burgen und Schlössern*.
- KRAHE, F. W., 1994: Burgen des deutschen Mittelalters. Grundriss-Lexikon. Würzburg.
- NOHEJLOVÁ-PRÁTOVÁ, E. (ed.), 1956: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezku II. Praha.
- UHL, S.–ZEUNE, J., 1999: Schildmauer. In: In: Böhme, H. W.–Dollen, B. von der–Kerber, D.–Meckseper, C.–Schock-Werner, B.–Zeune, J. (ed.): *Burgen in Mitteleuropa. Ein Handbuch. Band I. Bauformen und Entwicklung*. Stuttgart, 231–234.
- ZEUNE, J., 1998: Burgenführer Ostallgäu und Außerfern/Tirol. Burgvesten und Talsperren. Burgenregion Ostallgäu–Außerfern. Tourismusverband Ostallgäu e. V. s podporou EU. Místo vydání neuvedeno.

Zusammenfassung

Die Burg Hrádek bei Podmoky (Kozohlody)

Mit der Förderung von Edelmetallen wird manchmal auch die Entstehung der befestigten Lokalitäten verschiedener Art in Zusammenhang gebracht, die vor allem die Kontrollfunktion erfüllten und das Hinterland gewährleisten sollten. Ein von Objekten dieser Art stellt auch die Burg mit dem unbekanntem Namen östlich von der Stadt Čáslav dar, deren Reste wir auf dem Felsenvorsprung im Wald zwischen den Gemeinden Podmoky und Kozohlody über einem Bach mit den Spuren nach der Goldgewinnung finden.

Die schriftlichen Quellen schweigen vom Vorhandensein einer Burg, die Archäologie belegt eine kurze Zeit des Lebens in dieser Burg gegen Wende des 13. und 14. Jhs. und ihr Untergang durch ein mächtiger Brand.

Die Burg hatte eine nicht große einteilige Disposition, deren Fläche heute mit vielen vernichtenden Amateurgrabungen beschädigt ist. An seiner Stirnseite war die Burg mit einem Graben befestigt, der im Osten in einen Seitengraben überging, vor dem sich noch ein Wall befand. Das eigentliche Bergareal vom ungefähr trapezförmigen Grundriß befestigte eine Umfassungsmauer, deren Reste an einer Seite und an der Front bemerkbar sind. Den zweitgenannten Mauerrest ist breiter und wir halten ihn für die Schildmauer. Der Palas von zwei Räumen nahm die ganze am besten geschützte Hinterseite ein. Die mächtige Brandstätte mit viel Lehm zeugt davon, daß er zum größten Teil aus hölzernen Konstruktionen bestand. Die Spuren einer anderen Bebauung sind nicht bemerkbar.

Die Burg Hrádek bei Podmoky repräsentiert typologisch die Burg mit der Schildmauer. Dieser Typ war in Böhmen an der Wende des 13. und 14. Jhs. nicht üblich, kommt jedoch häufig in Süddeutschland vor. Der Erbauer der Burg Hrádek bei Podmoky war wahrscheinlich die Kommende des Deutschenritterordens in Drobovice bei Čáslav, die diese Burg als Stütz- und Kontrollpunkt im Raum ihrer

Kolonisierungsbemühungen und vielversprechenden Goldwäscheaktivitäten aufbaute. Bei diesem Erbauer ist der importierte Bautyp dann nicht überraschend.

Die bisherigen archäologischen Quellen zeugen deutlich davon, daß die Burg Hrádek bei Podmoky seine Funktion nur eine sehr kurze Zeit erfüllte und daß er durch ein mächtiger Brand unterging. Dann wurde er nicht mehr erneuert. Dabei könnte sicherlich sowohl die Veränderung der politischen Verhältnisse als auch die enttäuschenden Ergebnisse der Goldgewinnung ihre Rolle spielen. Wir wissen nicht, unter welchen Umständen der Brand entstand. Auffallend ist aber, daß die Datierung dieser archäologischen Funde mit der Datierung des Brakteatendepots übereinstimmt, das in der nächsten Umgebung verhorgen wurde. Das könnte den Zusammenhang mit Kampfgeschneissen andeuten.

Was seine Disposition betrifft stellt die Burg Hrádek bei Podmoky im böhmischen Kontext einen ungewöhnlichen Burgtyp, der wegen seiner Funktion in den bisher wenig bekannten Bereich der Burgarchitektur gehört. Diese unauffällige, schwer zerstörte und unbefugterweise verabsäumte Lokalität stellt einen erwünschten Beitrag in die tschechische kastellologische Forschung dar.

Abbildungen:

1. Hrádek bei Podmoky (Kozohlody), Bez. Havlíčkův Brod. Auswahl aus den keramischen Bruchstücken, die im Stadtmuseum in Čáslav aufbewahrt sind. Die Ziffer links ist Ordnungszahl des Fundberichts, die Ziffer rechts dann ist die Nummer des Fundes auf dem Bild. Zeichnung V. Kašpar.
2. Hrádek bei Podmoky (Kozohlody), Bez. Havlíčkův Brod. Grundriß der Burg nach der Messung von ARÚ Praha. Zwei Computerverarbeitungsvarianten derselben Messung – ober als Schraffur, unten Höhenschichtlinien (in Schraffen umgezeichnet, dem Verlauf einer Höhenlinie entspricht die Oberkante ihrer Reihe). Zeichnung V. Durdík.
3. Hrádek bei Podmoky (Kozohlody), Bez. Havlíčkův Brod. Situation in der Sonde an der Innenflucht der Schildmauer. In der linken Unterecke eine Goldgräberstörung. Zeichnung J. Minarčíková.
4. Hrádek bei Podmoky (Kozohlody), Bez. Havlíčkův Brod. Rekonstruktion der Burg. Zeichnung V. Durdík.
5. Vergleichung der Grundrisse von Hrádek bei Podmoky (1) mit einigen süddeutschen Burgen mit der Schildmauer. 2 – Nesselburg, Bayern (nach J. Zeune, Maßstab umgerechnet nach F. V. Krahe), 3 – Lichtenfels, Baden-Württemberg (nach A. Antonow), 4 – Neu-Fürstenberg, Baden-Württemberg (nach A. Antonow). Zeichnung V. Durdík.

